

فصلنامه علمی - پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز

سال دوم شماره ۸ زمستان ۱۳۸۶

مطالعه عوامل مؤثر بر انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر

دبیرستان‌های سراسر کشور در سال تحصیلی ۸۴-۱۳۸۳

جواد کاوسیان - دانشجوی دکتری روانشناسی تربیتی دانشگاه تربیت معلم

دکتر محمد نقی فراهانی - عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت معلم

دکتر پروین کدیور - عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت معلم

دکتر عباس هومن - عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت معلم

دکتر مهرناز شهرآرای - عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت معلم

دکتر ولی اله فرزاد - عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت معلم

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی برخی از عوامل تأثیرگذار بر انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستانی پرداخته است. جامعه آماری پژوهش ۴۰۰۰ دانش‌آموز دبیرستانی است که از طریق روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای تصادفی از بین دانش‌آموزان ده استان کشور انتخاب شدند. نتایج تحلیل رگرسیون نشان می‌دهد که متغیرهای خودپنداره تحصیلی، نگرش دانش‌آموز به ادامه تحصیل و پاداش‌های اجتماعی بهترین پیش‌بینی‌کننده‌های انگیزش تحصیلی درونی دانش‌آموزان می‌باشند و متغیرهای خودپنداره تحصیلی، پاداش‌های اجتماعی و نگرش دانش‌آموز به ادامه تحصیل بهتر توانسته‌اند انگیزش تحصیلی بیرونی دانش‌آموزان را تبیین کنند، همچنین نگرش دانش‌آموز به مدرسه و ادامه تحصیل و تعامل با همسالان در پیش‌بینی بی‌انگیزگی تحصیلی دانش‌آموزان تعیین‌کننده‌تر بوده‌اند. متغیرهای اشاره شده در کنار سایر متغیرها به ترتیب توانسته‌اند R^2 ۳۵٪ (انگیزش درونی و R^2 ۳۴٪) (انگیزش تحصیلی بیرونی و R^2 ۳۳٪) از بی‌انگیزگی تحصیلی دانش‌آموزان را تبیین نماید.

واژه‌های کلیدی: انگیزش تحصیلی، خودپنداره تحصیلی، خود پنداره خانوادگی، نگرش دانش‌آموز به مدرسه، نگرش دانش‌آموز به ادامه تحصیل، اختلافات والدین، تعامل با همسالان، جو کلاس درس.

پرسش اساسی که معلمان و والدین خواستار پاسخ‌گویی به آن از جانب پژوهشگران و متخصصان تعلیم و تربیت می‌باشند این است که چگونه می‌توان انگیزش دانش‌آموزان را برانگیخت، سؤالی که حداقل می‌توان ادعا کرد که در ایران مهارت زیادی برای پاسخ‌گویی به آنها وجود ندارد، حال آن که انگیزش، یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر یادگیری و پیشرفت تحصیلی است.

طی سال‌های گذشته نظریه‌های گوناگونی در زمینه انگیزش رشد کرده‌اند که از جمله آنها نظریه خودمختاری^۱ دسی^۲ و رایان^۳ (۱۹۸۵) است. این نظریه فرض می‌کند که در انسان تمایل ذاتی و درونی برای رفتار و یادگیری وجود دارد که یا توسط محیط پیرامون تشویق و حمایت می‌شود و یا بالعکس بر اثر بی‌توجهی، تضعیف می‌گردد. نظریه خودمختاری، انگیزش را به انگیزش درونی^۴، بیرونی^۵ و بی‌انگیزگی^۶ تقسیم می‌کند. انگیزش درونی، مبتنی بر نیازهای ذاتی برای شایستگی و خودمختاری است و باعث می‌شود که انسان پیوسته در جستجو و تلاش برای غلبه بر چالش‌ها باشد و فعالیتی نظیر یادگیری به خاطر خشنودی و رضایت درونی انجام می‌شود. انگیزش بیرونی بدین معناست که فرد فعالیت را به خاطر نفس عمل انجام نمی‌دهد بلکه آن عمل وسیله‌ای برای رسیدن به اهداف دیگر نظیر جوایز و پاداش‌ها است و قسمت سوم که بی‌انگیزگی است در آن فرد بین رفتار و نتایج آن ارتباطی نمی‌یابد و علت رفتار را نیروهای خارج از کنترل خود می‌پندارد (دسی و رایان، ۲۰۰۱).

دیدگاه زمینه‌ای که از دیدگاه‌های تعاملی در روانشناسی است بر تعامل پیچیده بین فرد و محیط زندگی در شکل‌گیری رفتار تأکید دارد. در این دیدگاه اظهار نظر در مورد رفتار فرد تنها باید احتمالی باشد، این بدان معنی است که اگر بتوانیم چهار عامل عمده در رشدشناختی یعنی موقعیت فیزیکی (برای مثال خانه یا مدرسه) محیط اجتماعی،

1- self-determination theory

3- Ryan

5- extrinsic motivation

2- Deci

4- intrinsic motivation

6- amotivation

خصوصیات فردی و زمان را بطور دقیق شناسایی نمائیم، با احتمال بیشتری می‌توانیم ویژگی‌های رفتاری فرد را پیش‌بینی کنیم (شهرآرای، ۱۳۸۴).

لرنر (۱۹۹۵) الگویی از عوامل مختلف که با هم تعامل دارند و بر رشد فرد اثر می‌گذارند ارائه داده است. عوامل به گونه‌ای بسیار پیچیده با یکدیگر الگوی تعاملی پویایی را ترسیم می‌کنند که تعیین کننده رشد شناختی فرد و رفتار او می‌باشند. لرنر این عوامل را شامل ویژگی‌ها و صفات فردی، خانواده، مدرسه، همسالان، محله، جامعه و محیط‌های طبیعی و فرهنگ می‌داند.

پس بر اساس دیدگاه زمینه‌ای، انگیزش تحصیلی دانش‌آموز که یک صفت شناختی است و از طریق مجموعه‌ای از عوامل که با هم در تعامل می‌باشند، تعیین و متحول می‌شود. با عنایت به این برداشت به بررسی و تعیین عوامل مؤثر بر انگیزش تحصیلی می‌پردازیم.

باورها و تصورات دانش‌آموزان نسبت به اهمیت و جایگاه یادگیری، شناخت و آگاهی از توانمندی و مهارت خود در انجام تکالیف و فعالیت‌های مربوط به تحصیل و مدرسه و احساسات و واکنش‌های عاطفی نسبت به این‌گونه فعالیت‌ها می‌توانند به علاقمندی دانش‌آموز به یادگیری و تحصیل کمک کند. از جمله صفات فردی که می‌تواند بر انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان اثرگذار باشد نگرش‌ها می‌باشند. نگرش پدیده روانشناختی پیچیده‌ای می‌باشد که عناصر ارزشی و عاطفی در آن پررنگ است.

نگرش بنابر نظر فریدمن (۱۹۷۰ به نقل از سیدمحمدی، ۱۳۷۷) نظامی بادوام است که شامل یک عنصر شناختی، یک عنصر احساسی و یک تمایل به عمل است و وقتی که شکل می‌گیرد، اصل ثبات شناختی آن اهمیت فزاینده‌ای پیدا می‌کند و به کندی در معرض تغییر قرار می‌گیرد. از جمله نگرش‌ها در زمینه تحصیلی، نگرش به مدرسه و ادامه تحصیل است. نگرش به مدرسه در فرایند تحصیل به تدریج شکل می‌گیرد و بر عملکرد تحصیلی به طور کلی تأثیرگذار است. این نگرش می‌تواند مثبت یا منفی باشد،

مثلاً ممکن است دانش‌آموز مدرسه را مکان جالب و مناسبی بیابد که برایش خوش‌آیند است و یا این که مدرسه مکانی ملال‌آور و خسته‌کننده است که از آن نفرت دارد. این نوع نگرش کل فرایندهای مدرسه از جمله کلاس درس، معلمان، بچه‌های مدرسه و کلیه فعالیت‌ها و علاقمندی به یادگیری را تحت نفوذ خود دارد. نگرش دانش‌آموزان به ادامه تحصیل نیز از طریق تجارب تحصیلی تشکیل شده و سازمان یافته می‌شود و مسؤول هدایت تحصیلی او می‌گردد (ثنایی و همکاران، ۱۳۷۵). از دیگر متغیرهای فردی که می‌تواند انگیزش تحصیلی را تحت تأثیر بگذارد، خودپنداره تحصیلی است. خودپنداره تمایلی روانشناختی است که به مرور زمان در فرد شکل گرفته و متحول می‌شود. مارش (۱۹۸۳ به نقل از مارش ۱۹۹۷) خودپنداره را به تحصیلی و غیر تحصیلی تقسیم کرد که خودپنداره تحصیلی دانش‌آموزان متشکل از اعتقادات و باورهای پیچیده و پویایی آنان است که در طول دوره تحصیل بوجود می‌آید و باعث می‌شود تا دانش‌آموز به دیدگاهی پایدار و جامع از توانمندی‌ها و شایستگی‌ها در زمینه فراگیری آموزشی نایل شود و خودپنداره خانوادگی قسمتی از خودپنداره غیر تحصیلی که نشان‌دهنده کیفیت روابط دانش‌آموز با والدین است و مشخص می‌کند که تا چه میزان فرزندان از زندگی در کنار والدین رضایت داشته و از آن لذت می‌برند. در رابطه با خودپنداره تحصیلی کوکلی (۲۰۰۰) نشان داد که این متغیر رابطه تنگاتنگ و نزدیکی با انگیزش تحصیلی دارد. او همچنین نشان داد، دانش‌آموزانی که خودپنداره تحصیلی بالایی دارند، در مقیاس انگیزش تحصیلی درونی نمره بالا دارند. رونالدوز (۱۹۸۸) به نقل از کوکلی (۲۰۰۰) بیان می‌کند دانش‌آموزانی که از خودپنداره مثبت و بالا برخوردارند، انگیزش تحصیلی بالا نیز دارند. هیل (۱۹۸۸) و واتر و همکاران (۱۹۷۶) و هانتز (۱۹۸۴) به نقل از شهرآرای (۱۳۸۴) براین باورند که برخلاف این اندیشه که نوجوانی یک دوره اختلال و ناآرامی است، اما بیشتر نوجوانان رابطه گرم و صمیمانه‌ای را در طول این دوره از زندگی با والدین خود تجربه می‌کنند و حتی آنها والدین خود را منبع اولیه شناخت و اطلاعات می‌دانند. این‌گونه روابط مثبت و سازنده به نوبه خود می‌تواند

بر فرآیندهای تحصیلی دانش‌آموزان دبیرستانی اثرگذار باشد و انگیزش تحصیلی آنان را بهبود بخشد.

خانواده و ساختار حاکم بر آنها، از آغاز زندگی نقش به‌سزایی در شکل‌گیری انگیزه انسان ایفا می‌کند. برای مثال ناتریلو^۱ و مکدیل^۲ (۱۹۹۴) به نقل از رایان، (۲۰۰۱) نشان دادند خانواده‌هایی که انتظارات و آرزوهای بالایی برای فرزندان خود، در نظر می‌گیرند و استانداردهای تحصیلی بالاتری برای آنان تعیین می‌کنند، بر انگیزش و عملکرد تحصیلی آنان تأثیر مثبت و قابل توجهی دارند. اگستروم و همکاران (۱۹۸۶) نیز نشان دادند، دانش‌آموزانی که انتظارات تحصیلی والدین از خود را پایین ارزیابی کرده‌اند، نتوانسته‌اند دبیرستان را به پایان برسانند. دورن بوش^۳ (۱۹۹۱) مشخص می‌کند که همکاری و تشویق والدین در امور تحصیلی فرزندان تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر انگیزش تحصیلی و عملکرد تحصیلی فرزندان دارند. ولدکوسکی^۴ و جنیس^۵ (۱۹۹۰) به نقل از ویلیام و دسی، (۱۹۹۶) بیان می‌کنند که والدین تأثیر آشکار و پایداری بر انگیزش تحصیلی فرزندان باقی می‌گذارند که تا دوره دبیرستان و حتی فراتر از آن باقی می‌ماند. فونتن (۱۹۹۴) شیوه‌های فرزندپروری را بررسی کرد و معین کرد خانواده‌های بسامان و دارای ساختار و سازماندهی مناسب که در آنها پذیرش فرزندان، استقلال آموزی و انتظار موفقیت وجود دارد، انگیزش تحصیلی فرزندان بالا می‌باشد و آنها از موفقیت تحصیلی مطلوبی برخوردارند.

آموزشگاه نیز مانند خانواده نقش به‌سزایی در ایجاد و پرورش انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان دارد. در این رابطه، ونتزل^۶ (۱۹۹۸) نشان داد که چگونگی و کیفیت رابطه معلم و دانش‌آموز و برداشت‌های دانش‌آموز از حمایت معلم به میزان زیادی انگیزش تحصیلی دانش‌آموز را بهبود می‌بخشد. رایان (۲۰۰۱) نیز دریافت دانش‌آموزانی که معلم

1- Natriello
3- Dornbush
5- Jahnes

2- Mecdill
4- Wold kowski
6- Wentzel

خود را به عنوان فردی حامی استقلال و خودمختاری خود تلقی می‌کنند که رابطه گرم و دوستانه را با آنان برقرار ساخته است، بیشتر درون‌انگیزه می‌باشند و احساس شایستگی بیشتری می‌کنند و تمایل فراوانی برای انجام تکالیف درسی دارند. رایلد و همکاران (۱۹۹۲) به نفل از دسی و رایان (۲۰۰۱) دریافتند، دانش‌آموزان وقتی احساس می‌کنند معلم، تدریس در کلاس را نه به عنوان یک تکلیف و وظیفه، بلکه به عنوان کاری داوطلبانه و با میل و رغبت درونی انجام می‌دهد، احساس خودانگیزگی بیشتری نسبت به انجام تکالیف درسی پیدا می‌کنند. میدگلی^۱ و اردن^۲ (۲۰۰۱) در پژوهش خود نشان دادند که درک و تصویر دانش‌آموزان از تعاملات حاکم بر کلاس درس آنها که شامل روابط دانش‌آموزان با هم و دانش‌آموزان با معلم آنها می‌شود با چگونگی انگیزش تحصیلی آنان در ارتباط است. با توجه به نتایج این پژوهش‌ها می‌توان گفت که جو کلاس درس و شرایط درونی مدرسه به میزان قابل توجهی می‌تواند برای انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان تعیین‌کننده باشد.

همسالان نیز به راه‌های گوناگون در شکل دادن شخصیت، رفتار اجتماعی، ارزش‌ها و نگرش‌های یکدیگر دخالت دارند و با ارزشیابی فعالیت‌ها و بازخوردی که به هم می‌دهند، در تعیین رفتار یکدیگر دخالت دارند. در این رابطه بندورا (۱۹۹۵) نشان داد که دوستان و همسالان در تقویت و تضعیف انگیزش و سایر عملکردهای تحصیلی نقش مهمی را ایفا می‌کنند. آندرمن^۳ (۱۹۹۹) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که همراهی و همرنگی دانش‌آموزان با همسالان خود با پیگیری اهداف تحصیلی آنها مرتبط است. ونتزل (۱۹۹۴) هم نشان داد، نوجوانانی که با همسالان ارتباط مناسبی ندارند، احتمال بیشتری دارد که، در زمینه تحصیلی و سازگاری در مدرسه دچار مشکل شوند. گزارش شده که دوستان دانش‌آموز می‌توانند بر روی ترک تحصیل، راه‌یابی به دانشگاه، غیبت از مدرسه، گرفتن نمره پایین، نگرش منفی به تحصیل و انگیزش تأثیر گذار باشند

1- Midgley
3- Anderman

2- Ourdan

(آگستروم و همکاران ۱۹۸۶). ماهان و جانسون (۱۹۸۳) نشان دادند که در صورتی که دوستان دانش‌آموز ترک تحصیل کرده، به ادامه تحصیل در دبیرستان ادامه دهند، احتمال بازگشت دانش‌آموز ترک تحصیل کرده، به مدرسه افزایش پیدا می‌کند. علاوه بر موارد اشاره شده تأثیر شرایط و عوامل فرهنگی - اجتماعی در انگیزش تحصیلی در خور توجه است. مثلاً کراندان (۱۹۸۳) بیان کرد که متغیر تأیید و مقبولیت اجتماعی که بازخوردی مثبت برای افراد تحصیل کرده است، می‌تواند به طور چشمگیری انگیزش پیشرفت آنها را افزایش دهد. در همین رابطه، رمانتین (۱۹۸۸) نشان داد که تأیید و پذیرش اجتماعی به طور قدرتمندی می‌تواند موجب ادامه تحصیل دانش‌آموز شود. بارور (۱۹۷۶) بیان می‌کند که تصور داشتن شغلی در آینده بواسطه تحصیل که ارزش و مقبولیت اجتماعی داشته باشد، عزت نفس دانش‌آموزان را افزایش داده و به ایجاد انگیزه و احساس ایمنی و شکل‌گیری هویت با ثبات در آنها کمک می‌کند، در مقابل در صورتی که جامعه نتواند فرصت‌های شغلی مناسب برای افراد تحصیل کرده فراهم کند در آنها تردید و سرخوردگی ایجاد شده، در نتیجه باعث کاهش عزت‌نفس و بی‌انگیزگی می‌شود. شاهسونی (۱۳۸۱) نشان داد که عامل امید به آینده یکی از تعیین‌کننده‌های مؤثر در تعیین انگیزش پیشرفت تحصیلی است و مبین آن است که پاداش‌های اجتماعی از عوامل پرنفوذ و تأثیرگذار در میزان انگیزش پیشرفت تحصیلی است.

پژوهش‌های انجام گرفته در رابطه با تفاوت‌های جنسیتی در زمینه انگیزش تحصیلی دارای ابهام است. از یک سو والرند و همکاران (۱۹۹۲) نشان دادند که دانش‌آموزان دختر در مقایسه با پسران از انگیزش درونی بیشتری برخوردارند و از لحاظ انگیزش خود مختارند. از طرف دیگر کوکلی و همکاران (۲۰۰۱) در پژوهش خود نتوانستند ثابت کنند که دانش‌آموزان دختر در مقایسه با پسران از انگیزش درونی بیشتری برخوردارند. با این حال بررسی‌های دقیق‌تر نشان می‌دهد که دانش‌آموزان دختر هم در زمینه انگیزش درونی و هم انگیزش بیرونی بر پسران برتری دارند. در همین زمینه

پینتریج (۲۰۰۲) ادعا می‌کند که تفاوت‌های جنسیتی در انگیزش ممکن است بیانگر تعامل متغیرهای موقعیتی با جنسیت باشد تا اینکه وجود تفاوت‌های درونی و ذاتی در دو جنس را نشان دهد.

در پژوهش حاضر بر اساس نظریهٔ دسی و رایان (۱۹۸۵) انگیزش تحصیلی به سه مقولهٔ انگیزش درونی، بیرونی، و بی‌انگیزگی تحصیلی تقسیم گردید و سپس تأثیر برخی از عوامل که شامل عوامل فردی (خودپنداره تحصیلی و خانوادگی، نگرش دانش‌آموز به مدرسه و ادامه تحصیل) و عوامل خانوادگی (چگونگی دخالت والدین در امور تحصیلی فرزندان، میزان اختلافات والدین) و عامل تعامل با همسالان و پاداش‌های اجتماعی و عوامل آموزشی (جو کلاس درس، پایه و رشتهٔ تحصیلی) بر انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستانی بررسی گردید و بر همین اساس سؤال‌های زیر تدوین شده است.

- ۱- عوامل فردی، خانوادگی، آموزشی، اجتماعی و همسالان چه میزان از انگیزش تحصیلی درونی را در دانش‌آموزان پسر و دختر دبیرستانی کشور تبیین می‌کنند؟
- ۲- عوامل فردی، خانوادگی، آموزشی، اجتماعی و همسالان چه میزان از انگیزش تحصیلی بیرونی را در دانش‌آموزان پسر و دختر دبیرستانی کشور تبیین می‌کنند؟
- ۳- عوامل فردی، خانوادگی، آموزشی، اجتماعی و همسالان چه میزان از بی‌انگیزگی تحصیلی را در دانش‌آموزان پسر و دختر دبیرستانی کشور تبیین می‌کنند؟

توصیف آماری داده‌ها

جدول شماره (۱) برون داده‌های حاصل از اجرای مدل تحلیل رگرسیون چند متغیری به روش گام به گام با کدگذاری مجازی برای دانش آموزان پسر و دختر

ردیف	شاخص‌ها	پسر			دختر		
		میانگین	انحراف	تعداد	میانگین	انحراف	تعداد
۱	انگیزش درونی تحصیلی	۴۴/۰۲	۷/۵۱۹	۲۰۳۹	۴۶/۲۹	۶/۸۴۲	۱۸۹۶
۲	انگیزش بیرونی تحصیلی	۷۳/۲۵	۱۰/۷۵۷	۲۰۳۹	۷۴/۲۵	۱۰/۱۰۷	۱۸۹۶
۳	بی انگیزگی تحصیلی	۱۰/۴۹	۵/۶۵۳	۲۰۳۹	۹/۳۵	۵/۵۰۳	۱۸۹۶
۴	خودپنداره تحصیلی	۳۵/۷۷	۶/۹۴	۲۰۳۹	۳۷/۲۷	۶/۹۲۶	۱۸۹۶
۵	خودپنداره خانوادگی	۳۳/۲۳	۵/۵۷	۲۰۳۹	۳۲/۷۷	۶/۰۲۷	۱۸۹۶
۶	تعامل به همسالان	۴۶/۷۶	۷/۴۴	۲۰۳۹	۴۹/۳۰	۷/۳۳	۱۸۹۶
۷	پاداش های اجتماعی	۳۴/۸۲	۶/۴۲	۲۰۳۹	۳۵/۵۲	۵/۹۲۶	۱۸۹۶
۸	نگرش دانش آموز به مدرسه	۳۶/۵۱	۷/۷۹	۲۰۳۹	۳۹/۵۶	۷/۲۰۲	۱۸۹۶
۹	نگرش دانش آموز به ادامه تحصیل	۳۶/۷۷	۷/۰۹	۲۰۳۹	۳۸/۱۳	۶/۱۳	۱۸۹۶
۱۰	جو کلاس	۷۱/۲۰	۱۱/۹۹	۲۰۳۹	۷۰/۸۹	۱۱/۴۹	۱۸۹۶
۱۱	رفتار والدین در امور درسی فرزندان	۲۷/۰۸	۴/۳۸	۲۰۳۹	۲۶/۸۸	۴/۴۲۸	۱۸۹۶
۱۲	اختلافات والدین	۱۷/۰۷	۳/۶۳	۲۰۳۹	۱۷/۴۶	۳/۰۹۴	۱۸۹۶
۱۳	بردار جنسیت	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۲۰۳۹	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱۸۹۶
۱۴	بردار پایه تحصیلی اول	۰/۲۱	۰/۴۰۹	۲۰۳۹	۰/۲۳	۰/۴۲۰	۱۸۹۶
۱۵	بردار پایه تحصیلی دوم	۰/۳۸	۰/۴۸۹	۲۰۳۹	۰/۳۸	۰/۴۸۷	۱۸۹۶
۱۶	بردار پایه تحصیلی سوم	۰/۳۱	۰/۴۰۲	۲۰۳۹	۰/۳۹	۰/۴۱۸	۱۸۹۶
۱۷	بردار رشته تحصیلی عمومی	۰/۲۱	۰/۴۰۹	۲۰۳۹	۰/۲۳	۰/۴۲۰	۱۸۹۶

ادامه جدول (۱)

ردیف	شاخص‌ها	پسر			دختر			دختر و پسر		
		میانگین	انحراف	تعداد	میانگین	انحراف	تعداد	میانگین	انحراف	تعداد
۱۸	بردار رشته تحصیلی انسانی	۰/۲۴	۰/۴۲۶	۲۰۳۹	۰/۲۹	۰/۴۵۶	۱۸۹۶	۰/۲۶	۰/۴۴۱	۳۹۳۵
۱۹	بردار رشته تحصیلی تجربی	۰/۵۵	۰/۴۱۹	۲۰۳۹	۰/۴۸	۰/۴۲۰	۱۸۹۶	۰/۵۲	۰/۴۱۹	۳۹۳۵
۲۰	بردار رشته تحصیلی ریاضی	۰/۳۱	۰/۴۶۱	۲۰۳۹	۰/۲۰	۰/۳۹۸	۱۸۹۶	۰/۲۵	۰/۴۳۵	۳۹۳۵

در جدول (۱) توصیف آماری داده‌ها از طریق محاسبه میانگین و انحراف استاندارد در قالب یک جدول کلی برای دانش‌آموزان پسر و دختر و دختر و پسر با هم مورد بررسی قرار گرفته است. با توجه به اطلاعات جدول، میانگین انگیزش درونی و بیرونی تحصیلی در دانش‌آموزان دختر بیشتر است و میزان بی‌انگیزگی تحصیلی در دانش‌آموزان پسر بیشتر می‌باشد. همچنین میانگین خودپنداره تحصیلی، تعامل با همسالان، پاداش‌های اجتماعی، خودکارآمدی تحصیلی و نگرش دانش‌آموزان به مدرسه و ادامه تحصیل در دختران بیشتر است و میانگین خودپنداره غیر تحصیلی، جو کلاس، رفتار والدین در امور تحصیلی فرزندان و اختلافات والدین در پسران بیشتر می‌باشد.

روش

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری در این پژوهش کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر سال‌های اول، دوم و سوم رشته‌های انسانی، تجربی و ریاضی فیزیک دبیرستان‌های دولتی سراسر کشور می‌باشند که در سال تحصیلی ۸۴-۱۳۸۳ مشغول به تحصیل بودند. نمونه آماری مورد نیاز برای پژوهش حاضر که به وسیله روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای از بین ۱۰ استان کشور انتخاب شدند، ۴۰۰۰ نفر است که کوشش شده عوامل فرهنگی - اجتماعی - اقتصادی از طریق نمونه‌برداری تصادفی کنترل شوند. لذا برای نیل به این هدف کشور به ۱۰ منطقه جغرافیایی تقسیم شده و از هر منطقه یک استان بطور تصادفی انتخاب

گردید و از بین شهرستان‌های هر استان یک شهرستان نیز بطور تصادفی انتخاب شد. این استان‌ها شامل استان تهران (که به خاطر شرایط خاص جمعیتی - اجتماعی بطور غیرتصادفی انتخاب گردید) زنجان، مازندران، خراسان رضوی، کرمان، اصفهان، بوشهر، لرستان، کرمانشاه و اردبیل می‌باشند که بر اساس جدول مورگان نمونه انتخاب شده از هر استان ۴۰۰ دانش‌آموز می‌باشند.

ابزارهای اندازه‌گیری

مقیاس انگیزش تحصیلی: این ابزار توسط والرند و همکاران (۱۹۹۲) در کشور کانادا بر اساس نظریه خودمختاری دسی و ریان (۱۹۸۵) ساخته شده است و در برگیرنده هفت خرده‌مقیاس می‌باشد که شامل انگیزش درونی برای فهمیدن، انگیزش درونی برای کار و پیشرفت، انگیزش درونی برای تجربه تحریک، تنظیم همانند سازی شده، تنظیم درونی شده، تنظیم بیرونی و بی‌انگیزگی می‌باشد. بیست و هشت ماده این مقیاس در پاسخ به یک سؤال می‌آیند «چرا به مدرسه می‌روید؟» والرند و همکاران ضرائب آلفای کرونباخ زیر مقیاس‌ها را بین ۰.۸۳ تا ۰.۸۷ گزارش کرده‌اند. مقیاس انگیزش تحصیلی توسط باقری و همکاران (۱۳۷۹) بر روی دانش‌آموزان دبیرستانی شهر تهران هنجاریابی گردید. نتایج هنجاریابی آنها نشان داد که ساختار هفت عاملی مقیاس انگیزش تحصیلی با اندکی تفاوت به پنج عامل تقلیل یافت و از روایی و پایایی قابل قبولی برخوردار است و ضرائب آلفای کرونباخ آن بین ۰.۵۵ تا ۰.۸۷ می‌باشد. در پژوهش حاضر نیز ساختار هفت عاملی به سه عامل تقلیل یافت و میزان آلفای کرونباخ سه زیر مقیاس ۰.۷۹، ۰.۸۴ و ۰.۸۶ برآورد گردید و مقیاس به سه قسمت انگیزش تحصیلی درونی، بیرونی و بی‌انگیزگی تقسیم شد. اشاره می‌شود که دسی و رایان انگیزش تحصیلی را به انگیزش درونی، بیرونی و بی‌انگیزگی تقسیم کرده‌اند. کوکلی (۲۰۰۱) پیشنهاد می‌کند که ساختار سه عاملی این مقیاس مناسب‌تر می‌باشد.

پرسشنامه خودپنداره تحصیلی: این پرسشنامه توسط مارش (۱۹۸۳) به نقل از مارش (۱۹۹۷) استاد تعلیم و تربیت دانشگاه سیدنی استرالیا ساخته شده است که دارای ۷ خرده-مقیاس می‌باشد و در پژوهش حاضر تنها از خرده‌مقیاس خودپنداره خانوادگی و خودپنداره دروس مدرسه استفاده شده است. مارش ضرائب آلفای کرونباخ را برای این زیر مقیاس ۰.۸۸٪ و ۰.۸۴٪ بدست آورده است. میزان آلفای کرونباخ بدست آمده در پژوهش حاضر برای این دو خرده مقیاس به ترتیب ۰.۸۶٪ و ۰.۷۹٪ می‌باشد.

پرسشنامه جو کلاس: این پرسشنامه را رابینز (۱۹۹۴) تهیه کرده و آلفای کرونباخ آن را ۰.۸۳٪ گزارش نموده است. در ایران مختاری آلفای کرونباخ را برای این مقیاس ۰.۸۵٪ بدست آورده است. در پژوهش حاضر آلفای کرونباخ این پرسشنامه برابر با ۰.۸۱٪ برآورد شد.

مقیاس پاداش‌های اجتماعی: این مقیاس را شاهسونی (۱۳۸۰) در پژوهش خود به کار برده است و در پژوهش حاضر مورد بازنگری قرار گرفت و تغییراتی در آن ایجاد شد. آلفای کرونباخ محاسبه شده برای این مقیاس در پژوهش حاضر برابر با ۰.۷۳٪ می‌باشد. مقیاس نگرش دانش‌آموز به مدرسه: این مقیاس را ثنایی و همکاران (۱۳۷۵) تهیه نموده و در پژوهش خود بکار بردند. این مقیاس در پژوهش حاضر مورد بازنگری قرار گرفت و آلفای کرونباخ محاسبه شده برای آن برابر با ۰.۸۸٪ است.

مقیاس دخالت والدین در امور تحصیلی فرزندان: این مقیاس را ثنایی و همکاران (۱۳۷۵) تهیه نموده و در پژوهش خود بکار بردند. این مقیاس در پژوهش حاضر مورد بررسی مجدد قرار گرفت و آلفای کرونباخ محاسبه شده برای آن برابر با ۰.۶۳٪ می‌باشد.

مقیاس اختلافات والدین: این مقیاس را ثنایی و همکاران (۱۳۷۵) تهیه نموده و در پژوهش خود بکار بردند این مقیاس در پژوهش حاضر مورد بازنگری و بررسی مجدد قرار گرفت آلفای کرونباخ محاسبه شده برای آن در این پژوهش برابر با ۰.۶۹٪ است.

مقیاس نگرش دانش آموز به ادامه تحصیل: این مقیاس را ثنایی و همکاران (۱۳۷۵) تهیه نموده و در پژوهش خود بکار بردند که در پژوهش حاضر مورد مطالعه و بررسی مجدد قرار گرفت و آلفای کرونباخ محاسبه شده برای آن برابر با ۰.۸۳ است.

مقیاس کنش متقابل با همسالان: این مقیاس را شاهسونی (۱۳۸۰) در پژوهش خود بکار برد. در پژوهش حاضر این مقیاس مورد بازنگری مجدد قرار گرفت و آلفای کرونباخ محاسبه شده برای آن برابر با ۰.۷۷ بدست آمد.

روش تجزیه و تحلیل یافته: در پژوهش حاضر علاوه بر روش‌های آمار توصیفی از روش آماری همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چند متغیره با روش گام به گام استفاده شده است.

جدول شماره (۲) ماتریس همبستگی نمرات انگیزش تحصیلی (درونی، بیرونی و بی انگیزگی) و عوامل مؤثر بر آن در دانش آموزان دختر و پسر

عوامل مؤثر بر انگیزش تحصیلی	انگیزش تحصیلی	
	سطح معنی داری	همبستگی
نگرش دانش آموزان به ادامه تحصیل	۰/۰۰۰	۰/۲۳۷
نگرش دانش آموزان به مدرسه	۰/۰۰۰	۰/۵۰۸
پاداش‌های اجتماعی	۰/۰۰۰	۰/۳۴۱
تقابل با همسالان	۰/۰۰۰	۰/۳۶۷
خودپنداره خانوادگی	۰/۰۰۰	۰/۲۹۵
خود پنداره تحصیلی	۰/۰۰۰	۰/۵۱۸
رتنار والدین و والدین	۰/۰۰۰	۰/۳۳۱
اختلافات والدین	۰/۰۰۰	۰/۱۶۵
بردار جنسیت	۰/۰۰۰	۰/۱۵۶
بردار پایه تحصیلی اول	۰/۰۰۰	۰/۲۴۴
بردار پایه تحصیلی دوم	۰/۰۰۰	۰/۳۰۰
بردار پایه تحصیلی سوم	۰/۰۰۰	۰/۴۶۶
بردار رشته تحصیلی عمومی	۰/۰۰۰	۰/۲۱۰
بردار رشته تحصیلی انسانی	۰/۰۰۰	۰/۲۰۵
بردار رشته تحصیلی ریاضی	۰/۰۰۰	۰/۲۰۴
بردار رشته تحصیلی تجربی	۰/۰۰۰	۰/۲۲۷

N=۳۹۵۳

ادامه جدول (۲)

عامل مؤثر بر انگیزش تحصیلی	انگیزش تحصیلی	
	بی انگیزگی تحصیلی	انگیزش بیرونی تحصیلی
N=۳۹۵۳		
بردار رشته تحصیلی تجربی	۰/۰۲۹	۰/۰۴۱
بردار رشته تحصیلی ریاضی	-۰/۰۰۵	۰/۳۷۱
بردار رشته تحصیلی انسانی	۰/۰۴۱	۰/۰۰۵
بردار رشته تحصیلی عمومی	۰/۰۷۸	۰/۰۰۰
بردار پایه تحصیلی سوم	۰/۰۵۹	۰/۰۰۰
بردار پایه تحصیلی دوم	۰/۰۶۲	۰/۰۰۰
بردار پایه تحصیلی اول	۰/۰۷۸	۰/۰۰۱
بردار جنسیت	۰/۰۴۸	۰/۰۰۰
اختلافات والدین	۰/۱۵۶	۰/۰۰۰
رفتار والدین در امور درسی فرزندان	۰/۲۷۳	۰/۰۰۰
جو کلاس	۰/۲۹۴	۰/۰۰۰
نگرش دانش آموزان به ادامه تحصیل	۰/۴۱۳	۰/۰۰۰
نگرش دانش آموزان به مدرسه	۰/۳۳۸	۰/۰۰۰
پاداش‌های اجتماعی	۰/۴۵۹	۰/۰۰۰
تعامل با همسالان	۰/۲۶۱	۰/۰۰۰
خودپنداره خانوادگی	۰/۲۹۱	۰/۰۰۰
خودپنداره تحصیلی	۰/۴۶۶	۰/۰۰۰
همبستگی		
سطح معنی داری		
سطح معنی داری		
همبستگی		
سطح معنی داری		
بی انگیزگی تحصیلی		
سطح معنی داری		
همبستگی		
سطح معنی داری		

یافته‌ها

براساس اطلاعات جدول (۲) یعنی ماتریس همبستگی نمرات عوامل مؤثر بر انگیزش تحصیلی با نمرات انگیزش تحصیلی (درونی، بیرونی و بی انگیزگی) می‌توان گفت که بین نمرات این عوامل با انگیزش تحصیلی رابطه معنی داری وجود دارد. در جدول (۲) خودپنداره تحصیلی بیشترین همبستگی را با انگیزش درونی تحصیلی در دانش‌آموزان

دختر و پسر دارد و تنها در بردار پایه تحصیلی اول، بردار رشته تحصیلی عمومی، بردار رشته تحصیلی انسانی با انگیزش درونی تحصیلی رابطه‌ای معنی‌دار مشاهده نمی‌شود. براساس اطلاعات همین جدول خودپنداره تحصیلی بیشترین همبستگی را با انگیزش بیرونی تحصیلی دارد و غیر از بردار رشته تحصیلی ریاضی، سایر رابطه‌ها معنی‌دار است. در این جدول همچنین مشاهده می‌شود که نگرش دانش‌آموز به مدرسه بیشترین همبستگی منفی را با بی‌انگیزگی تحصیلی دارد و در سایر موارد نیز رابطه معنی‌داری مشاهده می‌شود.

با توجه به همبستگی بدست آمده از رگرسیون چند متغیره با روش گام به گام جهت پیش‌بینی متغیرهای وابسته انگیزش درونی تحصیلی، انگیزش بیرونی تحصیلی و بی‌انگیزگی تحصیلی دانش‌آموزان پسر و دختر دانش‌آموز دبیرستانی از روی متغیرهای پیش بین که با تکیه بر مبنای نظری و پیشینه پژوهش انتخاب گردیده‌اند، می‌پردازیم.

نتایج تحلیل رگرسیون متغیرهای پیش بین و ملاک (انگیزش تحصیلی، درونی و بیرونی و بی‌انگیزگی تحصیلی) مربوط به دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستانی در جدول (۳) آمده است.

جدول (۳) نتایج تحلیل رگرسیون متغیرهای پیش بین و ملاک در دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستانی

متغیرها	منبع تغییرات	مجموع مجذورات	میانگین مجذورات	f	سطح معنی داری
انگیزش درونی تحصیلی	رگرسیون	۷۴۱۷۱/۲۲۱	۷۴۱۷/۱۲۲	۲۱۵/۸۸۳	۰/۰۰۰
	باقی مانده	۱۳۴۸۱۷/۱۳	۳۴/۳۵۷		
	کل	۲۰۸۹۸۸/۳۵			
انگیزش بیرونی تحصیلی	رگرسیون	۱۵۳۳۱۵/۵۳	۱۳۹۲۷/۷۷۶	۱۹۷/۳۵۹	۰/۰۰۰
	باقی مانده	۲۷۷۰۴۷/۶۹	۷۰/۶۲۱		
	کل	۴۳۰۳۶۳/۲۲			
بی‌انگیزگی تحصیلی	رگرسیون	۴۰۲۳۱/۶۰۹	۵۰۲۸/۹۵۱	۲۳۶/۲۹۹	۰/۰۰۰
	باقی مانده	۸۳۵۵۳/۵۹۵	۲۱/۲۸۲		
	کل	۱۲۳۷۸۵/۲۰			

نتایج جدول (۳) حاصل از تحلیل رگرسیون چند متغیری نشان می‌دهد رگرسیون متغیرهای انگیزش درونی تحصیلی، انگیزش بیرونی تحصیلی و بی‌انگیزگی تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستانی از لحاظ آماری در سطح ($p < 0/001$) معنی‌دار است.

در جدول (۴) نتایج تحلیل آماری رگرسیون با روش گام به گام مربوط به پیش‌بینی انگیزش درونی تحصیلی دانش‌آموزان دبیرستانی پسر آمده است.

جدول (۴) نتایج بررسی ضرایب شیب، خلاصه مدل و مقدار مجذور ضرایب همبستگی چندگانه مربوط به انگیزش درونی تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستانی

متغیرهای پیش‌بین	B	Beta	R ²	T	سطح معنی‌داری
ضریب ثبات	۱۴/۷۵۵			۱۷/۶۳۳	۰/۰۰۰
خودپنداره تحصیلی	۰/۲۶۵	۰/۲۵۶	۰/۲۶۸	۱۴/۷۳۳	۰/۰۰۰
نگرش دانش‌آموز به ادامه تحصیل	۰/۲۹۵	۰/۲۲۲	۰/۳۲۵	۱۲/۱۱۸	۰/۰۰۰
پاداش‌های اجتماعی	۰/۱۰۲	۰/۰۹۲	۰/۳۳۸	۶/۶۰۰	۰/۰۰۰
تعامل با همسالان	۰/۷۳	۰/۰۷۶	۰/۳۴۲	۴/۸۱۳	۰/۰۰۰
بردار جنسیت	۰/۹۴	۰/۰۶۱	۰/۳۴۵	۴/۴۳۸	۰/۰۰۱
خودپنداره خانوادگی	۰/۰۷۲	۰/۰۵۲	۰/۳۴۸	۳/۵۶	۰/۰۰۲
جو کلاس درس	۰/۰۳۴	۰/۰۶۰	۰/۳۵۰	۳/۰۹۳	۰/۰۰۶

نتایج حاصل از بررسی شیب در جدول (۴) نشان می‌دهد که به ترتیب از روی متغیرهای پیش‌بین ذکر شده در جدول می‌توان نمره انگیزش درونی تحصیلی را در دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستانی پیش‌بینی کرد. متغیرهای باقی مانده در مدل در یک ترکیب خطی مجموعاً ۳۵ درصد (R^2) از واریانس انگیزش درونی تحصیلی را پیش‌بینی می‌کنند.

در جدول (۵) نتایج تحلیل آماری رگرسیون با روش گام به گام مربوط به پیش‌بینی انگیزش بیرونی تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر آمده است.

جدول (۵) نتایج بررسی ضرایب شیب، خلاصه مدل و مجذور ضرائب همبستگی چند گانه مربوط به انگیزش بیرونی تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستانی

متغیرهای پیش بین	B	Beta	R ²	T	سطح معنی‌داری
ضریب ثبات	۲۲/۵۸۰			۱۷/۰۲۷	۰/۰۰۰
خودپنداره تحصیلی	۰/۳۲۳	۰/۲۱۵	۰/۲۱۷	۱۰/۶۰۰	۰/۰۰۰
پاداش‌های اجتماعی	۰/۴۲۸	۰/۲۵۳	۰/۳۱۱	۱۷/۰۶	۰/۰۰۰
نگرش دانش‌آموزان به ادامه تحصیل	۰/۲۲۸	۰/۱۴۵	۰/۳۳۰	۸/۷۶۷	۰/۰۰۰
تعامل با همسالان	۰/۱۲۰	۰/۰۸۶	۰/۳۳۶	۵/۶۶۷	۰/۰۰۰
خودپنداره خانوادگی	۰/۲۸۷	۰/۱۱۶	۰/۳۴۰	۷/۶۸۰	۰/۰۰۰

نتایج حاصل از بررسی شیب در جدول (۵) نشان می‌دهد که به ترتیب از روی متغیرهای پیش‌بین ذکر شده در جدول می‌توان انگیزش بیرونی تحصیلی را در دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستانی پیش‌بینی کرد. متغیرهای باقی مانده در مدل در یک ترکیب خطی مجموعاً ۳۴ درصد (R^2) از واریانس انگیزش بیرونی تحصیلی را پیش‌بینی می‌کنند.

جدول (۶) نتایج تحلیل آماری گام به گام مربوط به پیش‌بینی بی‌انگیزگی تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستانی آمده است.

جدول (۶) بررسی ضرایب شیب، خلاصه مدل و مجذور ضرائب همبستگی چند گانه مربوط به بی‌انگیزگی تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستانی

متغیرهای پیش بین	B	Beta	R ²	T	سطح معنی‌داری
ضریب ثبات	۳۳/۷۸۷			۴۶/۹۳۵	۰/۰۰۰
نگرش دانش آموز به مدرسه	۰/۱۴۹	۰/۲۰۴	۰/۲۱۶	-۱۱/۱۰۴	۰/۰۰۰
نگرش دانش آموز به ادامه تحصیل	۰/۱۴۷	-۰/۱۷۷	۰/۲۷۹	۱۰/۲۰۴	۰/۰۰۰
تعامل با همسالان	-۰/۱۰۵	-۰/۱۵۸	۰/۳۰۳	۹/۱۱۸	۰/۰۰۰
خودپنداره تحصیلی	-۰/۰۸۲	-۰/۱۰۸	۰/۳۱۵	۵/۷۴۴	۰/۰۰۰
بردار رشته تحصیلی ریاضی	-۰/۷۳۵	-۰/۰۶۴	۰/۳۱۹	۴/۲۹۷	۰/۰۰۰
اختلافات والدین	-۰/۱۰۴	-۰/۰۶۷	۰/۳۲۲	۴/۳۷۲	۰/۰۰۱
چگونگی رفتار والدین در امور تحصیلی فرزندان	۰/۰۵۵	۰/۰۴۲	۰/۳۲۶	۲/۱۶۵	۰/۰۳۰

نتایج حاصل از بررسی شیب در جدول (۶) نشان می‌دهد به ترتیب از روی متغیرهای پیش بین ذکر شده در جدول می‌توان بی‌انگیزگی تحصیلی را در دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستانی پیش بینی کرد. متغیرهای باقی مانده در مدل در یک ترکیب خطی مجموعاً ۳۳ درصد (R^2) از واریانس بی‌انگیزگی تحصیلی را پیش‌بینی می‌کنند.

بحث و نتیجه‌گیری

بررسی یافته‌ها نشان می‌دهد که متغیرهای فردی خودپنداره تحصیلی و نگرش دانش‌آموز به مدرسه و ادامه تحصیل نقش پررنگ و تعیین‌کننده‌ای در انگیزش تحصیلی درونی، بیرونی و بی‌انگیزگی تحصیلی دانش‌آموز دارند. خودپنداره تحصیلی بالا و مثبت مشخص‌کننده این واقعیت است که دانش‌آموز به درکی منسجم و هماهنگ از تحصیل دست یافته است و باعث شده به دیدگاه‌های جامع و پایدار از توانمندی‌ها و شایستگی‌ها در زمینه فراگیری آموزشی برسد. نگرش به مدرسه همانند خودپنداره تحصیلی، در طول فرآیند تحصیل حاصل می‌شود و شامل کل فرآیندهای مدرسه از جمله کلاس درس، بچه‌های مدرسه و حتی معلمان و سایرین می‌باشد. به هر حال خودپنداره تحصیلی و نگرش دانش‌آموز به مدرسه و ادامه تحصیل انگیزه تحصیلی آنها را تحت‌الشعاع قرار داده است و مشاهده می‌شود که همبستگی مثبت و بالایی با انگیزش تحصیلی درونی و بیرونی و همبستگی منفی و بالایی با بی‌انگیزگی تحصیلی دارند و اولین متغیرهایی هستند که وارد معادله رگرسیون مربوطه شده‌اند. این نتیجه با نظریه‌ها و پژوهش‌های والرند (۱۹۹۲) رونالدز (۱۹۸۸) به نقل از کوکلی (۲۰۰۰) هاماجاک (۱۹۹۸)، کوکلی (۲۰۰۰) همخوانی و هماهنگی دارد.

متغیر دیگری که همبستگی بالایی با انگیزش تحصیلی دارد و وارد معادله رگرسیون مربوط به انگیزش درونی، بیرونی و بی‌انگیزگی تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر شده و در تبیین آنها نقش محرز و تعیین‌کننده‌ای ایفا کرده است، متغیر پاداش‌های اجتماعی است. منظور از پاداش‌های اجتماعی در پژوهش حاضر، منزلت و موقعیت اجتماعی،

تأیید و تشویق و فرصت‌های شغلی - اقتصادی مطلوب و از این قبیل می‌باشد و همانگونه که ذکر شد برانگیزش تحصیلی دانش‌آموزان تأثیرگذار بوده‌اند. در تأیید این یافته پژوهشگرانی نظیر بندورا (۱۹۹۴) و میدلتون (۱۹۹۷) بیان می‌کنند که از طریق تعیین اهداف و معیارهای مطلوب، افراد برانگیخته می‌شوند تا با فراهم ساختن امکانات، راه را برای رسیدن به آنها هموار سازند و اهداف و موقعیت‌های اجتماعی نه تنها برانگیزش تأثیر می‌گذارند بلکه به رفتار نیز جهت می‌دهند. بندورا با رد نظریه‌هایی که معتقدند فرد تنها با نیروهای درونی برانگیخته می‌شود و رد نظریه‌هایی که ادعا می‌کنند رفتار انسان توسط محیط پیرامون آغاز و هدایت می‌شوند، بیان می‌کند که رفتار از طریق تعامل فرد و محیط شکل می‌گیرد. دسی و رایان (۲۰۰۱، ۲۰۰۰) والرنند و همکاران (۱۹۹۲) نشان می‌دهند که متغیرهای محیطی در تعیین انگیزش نقش دارند، اما نقش آنها در تعیین انگیزش بیرونی مسلم‌تر است.

متغیر تعامل با همسالان نیز در تعیین انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان سهم دارد. که در تبیین آن می‌توان گفت همانند همه روابط انسان، روابط نوجوانان با همسالان خود بسیار پیچیده است. معمولاً همسالان در مورد موضوعات اساسی مانند اهداف و آرزوهای شغلی با یکدیگر هم عقیده‌اند و برخی از پژوهشگران نظیر بران و کلاسن (۱۹۸۶)، اگستروم و همکاران (۱۹۸۶)، ماهان و جانسون (۱۹۸۳) و مارجوبانکس (۱۹۸۵) نیز نشان دادند که تنها موردی که نوجوانان به عنوان شدیدترین تأثیر از گروه همسالان ذکر کرده‌اند، مسائل مربوط به مدرسه بوده است. آنها در پژوهش‌های خود نشان می‌دهند که دوستان و همسالان می‌توانند بر فرآیندهای تحصیلی نظیر انگیزش نقشی تعیین‌کننده داشته باشند.

متغیر جنسیت نیز وارد معادله رگرسیون مربوط به انگیزش درونی تحصیلی شده است، در قسمت‌های قبلی نیز مشخص شد که تاحدودی میانگین انگیزش درونی تحصیلی دانش‌آموزان دختر، از دانش‌آموزان پسر بیشتر است، در چنین شرایطی جنسیت می‌تواند یک متغیر تعیین‌کننده باشد.

از جمله متغیرهای دیگری که بر انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان مؤثر بوده است، خودپنداره خانوادگی، نحوه دخالت والدین در امور درسی فرزندان و میزان اختلافات پدر و مادر بوده است. روابط بین اعضاء خانواده خصوصاً رابطه والدین با فرزندان همواره مورد توجه بوده است و تأکید بیشتر به تأثیر والدین بر فرزندان متمرکز است. در این پژوهش از دانش‌آموزان خواسته شده بود که کیفیت رابطه خود را با والدین ارزیابی کنند و مشخص سازند تا چه اندازه از زندگی در کنار والدین رضایت دارند و میزان تعهد و مسئولیت‌پذیری والدین در قبال وضعیت و سرنوشت تحصیلی آنان تا چه اندازه است و همچنین چگونگی رابطه پدر و مادر خود را با یکدیگر ارزیابی کنند. همانطور که نتیجه پژوهش نشان می‌دهد این متغیرها تا حدودی بر انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان دبیرستانی مؤثر است و نشان‌دهنده آن است که میزان نگرش مثبت و حمایتی که دانش‌آموزان در زمینه مسائل درسی از والدین دریافت می‌کنند همراه با ارزش و اعتباری که آنها برای موفقیت تحصیلی فرزندان خود قائل می‌شوند در کنار آمال و آرزوهای منطقی آنان می‌تواند در شکل‌گیری و تکوین انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان دخیل باشد. این نتایج با پژوهش‌های ناتریلو و مکدیل (۱۹۸۶) به نقل از رایان (۲۰۰۱) رایان و همکاران (۱۹۹۵)، میک (۱۹۹۳)، و نترزل (۱۹۹۸)، رایان (۱۹۸۶) هماهنگ است.

متغیر دیگری که در تبیین انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان نقش دارد متغیر آموزشگاهی جو کلاس درس است. جو کلاس درس منعکس‌کننده رابطه دانش‌آموز با معلم و دانش‌آموز با هم‌کلاسی‌هاست که روی هم رفته کیفیت این‌گونه روابط و حضور اعتماد بخش معلم در کنار دانش‌آموزان در شکل‌گیری و تقویت انگیزش تحصیلی با ثبات، دخالت دارد. برخی از پژوهشگران همچون ایمز (۱۹۸۴) نشان دادند که متغیرهای مربوط به کلاس درس به طور منظمی با انگیزش دانش‌آموزان در ارتباط‌اند. همچنین این یافته پژوهش حاضر با یافته‌های بسیاری از پژوهش‌های دیگر نظیر

پژوهش آندرمین و ماهر (۱۹۹۴)، رایان و دسی (۲۰۰۰)، بروفی (۱۹۹۹)، و بسیاری از پژوهش‌های دیگر هماهنگ است.

به‌عنوان نتیجه می‌توان گفت، همانگونه که در آغاز مقدمه اشاره شده متغیر فردی و متغیرهای موقتی به صورت تعاملی در هم می‌آمیزند و بفرآیندهای رشدی و شناختی تأثیر می‌گذارند. بنابراین محیط اجتماعی (تعامل با دیگران) همراه با ویژگی‌های شخصی در ظهور و پیدایش انگیزش تحصیلی که یک ویژگی شناختی است، دخیل می‌باشند. یافته‌های پژوهش مؤید آن است مجموعه عوامل فردی، خانوادگی و... مجموعاً با هم در تبیین انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان مؤثر بوده‌اند و به میزان زیادی واریانس انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان را تبیین کرده‌اند که این امر نشان می‌دهد، متغیرهای مستقل (پیش‌بین) پژوهش به درستی انتخاب شده‌اند. با این حال نقش متغیرهای فردی به مراتب پررنگ‌تر از سایر متغیرها می‌باشد.

تاریخ دریافت نسخه اولیه مقاله : ۸۶/۰۲/۱۷

تاریخ دریافت نسخه نهایی مقاله: ۸۶/۱۲/۰۳

تاریخ پذیرش مقاله: ۸۶/۱۲/۱۰

References

منابع

- باقری، ناصر. (۱۳۷۹). هنجاریابی مقیاس انگیزش تحصیلی در دانش‌آموزان دبیرستانی شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم.
- ثنایی، باقر. (۱۳۷۵). عوامل مؤثر در شکست تحصیلی دانش‌آموزان در دوره‌های تحصیلی مختلف. مؤسسه تحقیقات تربیتی دانشگاه تربیت معلم.
- شهرآرای، مهرناز. (۱۳۴۸). روانشناسی رشد نوجوان، نشر علم.
- شاهسونی، سودابه. (۱۳۸۰). بررسی رابطه بین انگیزش پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان دختر و پسر دوره متوسطه شهر اصفهان با ویژگی‌های اجتماعی و آموزشی آنان، طرح پژوهش وزارت آموزش و پرورش، سازمان آموزش و پرورش استان اصفهان.
- ریو، جان مارشال. (۱۳۸۲). انگیزش و هیجان، ترجمه یحیی سید محمدی، نشر ویرایش.
- Anderman, E.M. & Maehr, M.L. (1994). Motivation and Schooling in the Middle Grades. *Review of Educational Research*, 64, 287-309.
- Anderman, L.H. (1999). Expanding the Discussion of Social Perceptions and Academic Outcomes: Mechanisms and Contextual Influences. In T.
- Bandura, A. (1995). Exercises of Personal and Collective Efficacy in Changing Societies. In A. Bandura, (Ed.), *Self-efficacy in Changing Societies*. New York: Cambridge University Press.
- Brophy, J. (1999). Research on Motivation in Education: Past, Present and Future. In T. Urban, M. Maehr, & P.R. Pint Rich, (Eds.), *Advances in Motivation and Achievement*, Vol. 11, pp. 1-44.
- Deci, E.I., & Ryan, R.M. (2000). The "what" and "why" of Goal Pursuits: Human needs and the Self-determination of Behavior. *Psychological Inquiry*, 11, 227-268.
- Deci, E. ., & Ryan, R.M. (1985). *Intrinsic Motivation and Self-determination in Human Behavior*. New York: Plenum.

- Dornbusch, S.M. & Ritter, P.L. (1991). Family Decision-Making and Authoritative Parenting. Oral Presentation, Society for Research on Child Development, April 18, 1991, Seattle, Washington.
- Eccles, J.S. (2002). Motivation Beliefs, Values, and Goals. *Annual Review of Psychology*, Annual, 2002.
- Ekstrom, R.B., Goertz, M.E., Pollack, J.M., & Rock, D.A. (1986) Who Drops out of High School and Why? Findings from a National Study. *Teachers College Record*, 87, 356-373.
- Marsh. H.W. & Seeshing, Yeung. A. (1997). Causal Effects of Academic Self-concept on Academic Achievement. *Strural Education Model of Longitudina. Data (University of Western Sydney. Mocarthur) Journal of psy. Vol. 89. No 1041-54.*
- Mahan, G. and Johnson, C. (1983) Portrait of a Dropout: Dealing with Academic, Social , and Emotional Problems. *NASSP Bulletin*, 6, 80-83.
- Meece, J., & Holt, K. (1993). A Pattern Analysis of Students' Achievement Goals. *Journal of Educational Psychology* 85, 582-590.
- Middleton, M., & Midgley, C. (1997). Avoiding the Demonstration of Lack of Ability: An Under Explored Aspect of Goal Theory. *Journal of Educational Psychology*, 89, 710-718.
- Midgley, C. & Urdan, T. (2001). Academic Self-handicapping and Achievement goals: a Further Examination. *Contemporary Educational Psychology*, 26, 61-75.
- Pintrich, P.R. & Schunk, D. H. (2002). *Motivation in Education: Theory, Research and Applications (2nd ed.)*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall Merrill.
- Ryan, R.M., & Grolnick, W. S. (1986). Origins and Pawns in the Classroom: Self-report and Projective Assasinsates of Individual Differences in Cildren's Perception. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 550-558.
- Ryan, A. (2001). The Peer Group as a Context for the Development of Young Adolescent Motivation and Achievement. *Child Development*, 72(4), 1135-1150.

- Ryan, A., & Patrick, H. (2001). The Classroom Social Environment and Changes in Adolescents' Motivation and Engagement During Middle School. *American Educational Research Journal*, 38(2), 437-460.
- Vallerand, R.J., & Bissonnette, R. (1992). Intrinsic, Extrinsic, and Amotivational Styles as Predictors of Behavior: A Prospective Study. *Journal of Personality*, 60, 599-620.
- Wentzel, K.R. (1998). Social Relationships and Motivation in Middle School: The Role of Parents, Teachers and Peers. *Journal of Educational Psychology*, 90, 202-209.
- Williams, G.C., & Deci, E.L. (1996). Internalization of Biopsychosocial Values by Medical Students: A Test of Self-determination Theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 767-779.
- Cokley, K.O. (2000). Examining the Validity of the Academia Motivation Scale by Comparing Construction to Self-determination Theory, *Psychological Report*, 86,560-564.